

KRONIKKEN

Monarkiet har slået til igen

Af Claus Bjørn

Så har monarkiet slået til igen. Medierne ryddede alt til side, og Danmark gik - i hvert fald set gennem DR1 og TV2s kameralinser og mikrofoner - i kongeligt selvsving, da efterretningen om Dronning Ingrid's død kom tirsdag 7. november ud på eftermiddagen. Med den takt, der altid havde været den afdødes kendetegn, var afslutningen diskret forberedt nogle dage forinden. Takt var derimod ikke det, der prægede TV-kanalerne. Der blev ærligt og redeligt pisket en stemning op, der gav lettere kvalme. Ulla Terkelsen gjorde det i sort-sort - dog med en stilforstyrrende hvid klud om halsen, og de mandlige værter lod forstå, at klumpen pressede i halsen. Det var bare for meget. Det erkendtes også et par dage efter af Informations Georg Metz, af Politiken og såmænd også i indlæg i Berlingske Tidende.

I de følgende dage fulgte så det overraskende udspil med den afdøde dronning på castrum doloris eller rettere kafalken i Christiansborg Slotskirke. Der var ingen himmel - det hører til det rigtige castrum doloris fra barokkens tidsalder. Sidste gang var i øvrigt den ikke så forfærdeligt populære enkedronning Juliane Marie i 1796. Der var mange mennesker, der viste dronning Ingrid den sidste respekt - eller den sidste ære - medierne var ikke helt sikre på, hvad det hed. Og endelig fulgte så tirsdagen efter bisættelsen i Roskilde Domkirke. En japansk gæsteforsker på mit institut var mødt frem på Strøget og fulgte begivenheden. Han noterede sig, at de kongelige gik bag kisten hele vejen, og at byen var helt stille - ikke mindst det sidste gjorde stort indtryk på den pågældende.

Det danske kongehus havde evnet endnu en gang at sætte i scene, skabe den unikke oplevelse, samle danskere af vidt forskellig observans til en fælles oplevelse af det danske ved Danmark. Jens Otto Krag har i sin *Dagbog 1971-72* fra

1973 skildret kong Frederik 9's død og bisættelse, og han noterer her, at kongehuset den gang var overrasket over befolkningens deltagelse. Denne gang var det samme kongehus vel forberedt, og befolkningen kom til at deltage. I 1972 havde tronfølgeren prinsesse Margrethe, stadig i følge Krag's dagbog, reageret på, at man ved selve udråbelsen skulle tage hensyn til tv's muligheder for at dække begivenheden. Nu var tv så oplagt "medtænk", selv om det kneb med lyssætningen oppe på Fredensborg senere på aftenen, da dødsfaldet var annonceret.

Kongehuset som matriarkat

Det hedder officielt Kongehuset, man taler statsretligt om kongemagten, og der står uforandret Kongen i Grundloven af 1953, men monarkiet i Danmark har unægtelig gennem de to dronninger, Ingrid og Margrethe, fået tilført et kvindeligt præg - netop et kvindeligt, noget som ikke har ret meget med feminisme at gøre. Det er det, som hoffotografen Rigmor Mydtskov også fra det frimærkede dobbeltportræt af Dronning Margrethe og Kronprins Frederik har indfanget på den fornemste vis. Hun, dronning Margrethe 2., møder beskueren en face i sin svære guldbrokaderobe med pelskant - han er i profil, i officersgala. Hun vel ikke ligefrem beskytter, men hun er bag ham og over ham. Kronprinsens træk er endnu en ganske ung mands. Her kan man let komme en tidligere "fuldmægtig frue og husbonde" i hu - og det er vel også meningen. Flot præstation af fotograf og iscenesætter. Hvis ikke begrebet matriarkat traditionelt har en så tung meningsfylde, så er det noget i den retning, dronning Margrethe, hendes netop afdøde moder og den yngste generation, svigerdatteren Alexandra, har formået at virkeliggøre. Her var alle udgaverne - det kvindelige slægtens overhoved, der samlede alt og alle om sig, den "erhversaktive"

modne, intellektuelle kvinde og den unge stjerne, der let kan konkurrere med de andre modeller om pressefotografernes og ugebladsredaktørernes gunst.

Monarkiet er en anakronisme - naturligvis. Det skurrer mod alt, hvad vi ellers hylder af grundlæggende demokratiske forestillinger, at stillingen som statsoverhoved i Danmark alene kan erhverves af efterkommere af Christian 10. og Dronning Alexandrine, tilmed med en række begrænsninger og præciseringer. Disse efterkommerens ægteskab kræver kongens i Statsrådet givne samtykke, og her er ingen plads for børn, der er født i et parforhold, men uden for ægteskab. Den der bliver statsoverhoved, er i øvrigt som den eneste borger i Danmark frataget de rettigheder, som Grundlovens § 70 yder alle uanset trosbekendelse og afstamning.

Det begrænser antallet af kandidater til stillingen som konge eller regerende dronning. For godt halvandet århundrede siden var det brændende politisk problem, at der ikke var arvinger til den danske trone, og der kunne faktisk godt i dag trænges til blot en lille håndfuld prinser og prinsesser til - hvis nu det værste skulle ske. Der er naturligvis sørget for en reserve - prinsesse Benedikte med to børn, som har dansk statsborgerskab. Også her gør kvinderne sig ganske stærkt gældende.

Kongemagten i dagens Danmark.

Kongemagten har yderst få egentlige politiske beføjelser - og dog. På en valgnat er der en person, der følger mandatoptællingen med samme intense opmærksomhed som de politiske partier, og det er Dronningens kabinetssekretær. For i regeringsdannelseprocessen har kongemagten som bekendt en funktion. Efter valget møder partilederne op på

Amalienborg for at give kongen/dronningen råd. Det kan være så simpelt, at man blot skal lægge tal sammen - men det er det som bekendt ikke altid. Vore statsretsekspertter - fra Alf Ross over Max Sørensen til Peter Germer og Henrik Zahle - er naturligvis ikke enige om, hvorvidt og i givet fald hvor langt, kongemagten kan udfolde sig i denne situation. Men det er - erfaringsmæssigt - tale om et vist "rum", hvor noget kan ske. Kan De huske de to "kongelige undersøgere" i 1975 og igen i 1988? Dem står der ingenting om i den danske Grundlov. Men - som den tidligere ordenshistoriograf Tage Kaarsted gentagne gange formulerede det, så er det i alle de lidt kritiske situationer blevet erkendt, at kongemagten ikke kunne handle anderledes. Naturligvis har man "erkendt" det - kongen/monarken er jo ansvarfri - se grundlovens § 13. Det er der virkelig et statsretligt point i, hvis man tænker nærmere over det.

Og hvad nu, hvis forhandlingerne med Færøerne fører til en form for selvstændighed for denne del af rigsfællesskabet? Det er for længst indarbejdet, at kongehuset altid har viet Færøerne og Grønland stor opmærksomhed. Sådan noget betyder fuldt så meget som bloktilskud af trecifrede millionbeløb. Hvis vi skal til at tænke os noget hen i retning af en dansk pendant til det britiske Commonwealth, hvor jo netop Dronning Elisabeth er det fælles statsoverhoved - i Australien så længe det varer - så er der en ny opgave for monarkiet.

En adskillelse mellem stat og folkekirke dukker op i den danske debat om både grundlov og kirke med mellemrum. Det vil i hvert fald få konsekvenser for kongens/dronningens stilling som det eneste pligtige medlem af folkekirken i dens nuværende form.

Kongehuset repræsenterer - hvad?

Det er vel afgørende, at monarkiet i Danmark som foran nævnt er et udtryk for nationen af samme navn. Kongehuset er i mange sammenhænge Danmarks ansigt udadtil - og dets prestige udenfor landets grænser er for nylig fremgået af Dronning Elisabeths invitation til regentparret - for anden gang! Det er veldokumenteret, at Dronningens og Prinsens tilstedeværelse ved danske arrangementer og fremstod i udlandet skaber en uvurderlig publicity - læs herom instruktivt i nu afdøde hofmarskal Hans Sølvhøjs erindringer *Rødt på hvidt* fra 1989

Det danske monarkis ælde - ja, Dronningen kan jo godt siges at nedstamme fra Gorm den Gamle, hvad vel også hundrede tusinde danskere gør - forlener ikke bare kongehuset, men også nationen Danmark med en "tilstedeværelse" i historien, som få andre. Winston Churchills uvidenhed om fremmede lande var som bekendt legendarisk, men den danske ambassadør i London, Eduard Reventlow, har bevidnet, at det danske kongehus høje alder - der giver huset Windsor baghjulet med mange århundreder - var noget, der umiddelbart appellerede positivt til den britiske premierminister under 2. verdenskrig.

Det er så ikke mindst de to dronninger, Ingrid og Margrethe, der har formået at tilpasse monarkiet til vor tid. For lige så vigtig som at repræsentere traditionen er det, at monarkiet "føres ajour". Hvad der sker, når man ikke evner det, har et andet det danske kongehus nærtstående måtte erfare ganske bittert.

Christian 10.s hof var maskulint militært, Dronning Alexandrine en stilfærdig skikkelse, hvis tyske afstamning længe lå som en skygge over hendes muligheder for at træde i en nærmere forbindelse med omgivelserne. Kong Frederik 9. anlagde fra sin tiltrædelse en ny, en

mere afslappet og åben stil. Han var også soofficer, hvor faderens åndelige univers var formet i officersvagten i livgarden. Dronning Ingrid havde som bekendt med charme og takt, klogskab og den særlige evne til, hvor hun end optrådte gennem sit liv i Danmark, at sætte dagsordenen og anslå tonen, fort kongehuset ind i en levende forbindelse med det danske samfund. Nærværende i, men med kongehusets evne til altid at være over og omfatte alt og alle. Det var også i dronning Ingrids tid, at kongehuset blev til kongeparret - mand og hustru fælles i og om *hans* gerning. Kong Frederik og Dronning Ingrid åbnede kongehuset op for den danske befolkning - skoleradioen fik lov til at følge en dag på Amalienborg i 1949, hvor kong Frederik kommanderede Benedikte til at tage benene ned! Kongefamilien fremstod i kong Frederiks og dronning Ingrids tid netop som en *familie* - en statelig mand, en yderst præsentabel hustru og tre lyskrøllede piger. De kunne også trække i grønlandske nationaldragter - det gav pote ikke blot i vort nordligste amt, men overalt.

Det skal for fuldstændighedens skyld bemærkes, at dronning Ingrid aldrig tilagdes titlen enkedronning. Det skal også nævnes, at da Poul Schlüter i 1982 dannede regering, så præsenterede man sig naturligvis for statsoverhovedet - dronning Margrethe - men man gik også over slotspladsen og hilste på dronning Ingrid. Dronning Ingrids portræt hænger i salen på institutionen *Folkehjem* i Åbenrå - og det portræt er ikke ophængt af veneration for kongefamilien, men fordi hun fandt en særlig opgave at varetage i Sønderjylland. Dronning Ingrid hænger i Folkehjems store sal på mindevæggen på en ganske bestemt plads. Normalt skal man være afgået ved døden, før det sker, men her gjorde man en undtagelse. Det var til gengæld hendes udtrykte ønske, at hun skulle hænge på en bestemt

plads - og så kan man kigge inden for i *Folkehjem* og se, ved siden af hvem, dronning Ingrid's portræt hænger.

Dronning Ingrid repræsenterede som hustru og som familiens mangeårige overhoved *familien*, som man - befolkningen - på samme tid kunne spejle sig i og se op til. I hendes person blev kernefamiliens idé virkeliggjort som hustru og moder, og med alderen kom så *slægten* til - børn og svigerbørn, børnebørn og de første oldebørn. Man vil huske, hvorledes hun ved en festlig lejlighed i kongehuset for et par år siden "beskikkede sit bo".

Iscenesættelsen

Kongehuset havde iscenesat dronning Ingrid's farvel til Danmark med stor omhu. Fra den private fase på Fredensborg gav man den officielle - man tør godt sige repræsentative - fase en yderligere understregning ved castrum doloris/katafalken i Christiansborg Slotskirke. Det kan ses som udtryk for den vore dages lige værdighed mellem kønnene, som ikke er fuldt gennemført i kongehuset, hvor søn går forud for datter ifølge tronfølgeovens § 2, men som i dette tilfælde har forekommet ikke blot kongehuset, men også befolkningen selvfølgelig. Der var god mening i dette ceremoniel, der stillede afdøde lige med sin i 1972 afdøde ægtefælle. Det var utvivlsomt ramt helt rigtigt.

Kongedømmet - monarkiet - er ikke rationelt, men det må her erkendes, at der i det, der konstituerer en nation, indgår irrationelle faktorer. Nationen er bl.a. bygget op omkring et erindringsfællesskab, og heri indgår så udpræget kongedømmet med dets i Danmark lange historie. I dette erindringsfællesskab indgår en række givne faktorer, og det er ikke mindst dette på forhånd givne, tilhængerne af monarkiet fremhæver som denne regeringsforms styrke og som en styrkelse

netop af nationen. Der kan utvivlsomt med føje peges på, at monarkiet rummer en fastholdelse af værdier i en tid, hvor værdiernes udskiftelse iagttages dagligt af enhver borger i samfundet. Værdierne eller institutioner i tilknytning til kongemagten kan være tomte for egentlig mening, men de kan ved deres blotte fastholdelse understrege netop, at de er værdier og institutioner af en særlig kontinuitet eller stabilitet. Mange besøgende i Wien i tiden op til 1. verdenskrig har fortalt om de otte sorte heste i de kejserlige stalde, der udelukkende blev anvendt, når en kejser blev bisat. De otte heste blev trænet og passet og skiftet ud, når de faldt for aldersgrænsen - og der blev skiftet en del ud i kejser Franz Josephs lange regeringstid fra 1848 til 1916. På Hovedbanegården i København har man til stadighed et hold af otte præsentable og ikke mindst nogenlunde lige høje medarbejdere - i vore dage seks mænd og to kvinder - der holdes beredt til at bære en kongelig kiste fra den særlige kongelige ventesaal ud i bårevognen og følge denne til Roskilde. De er ligesom de sorte heste altid til stede og de otte skiftes ud ved pension eller forflyttelse. Dem så man i funktion ved dronning Ingrid's bisættelse.

Kongehuset har med Dronning Ingrid's død og bisættelse formået at levere et bidrag til erindringsfællesskabet. Man kan konstatere et skift fra kong Frederik og Dronning Ingrid til den nuværende monark. Hvor *kongefamilien* som selve kernefamiliens apoteose var nøglebegrebet i 1950'erne og 1960'erne, da prinsesserne som alle andre "føj fra reden", og faderen ved denne lejlighed havde den obligate klump i halsen, så er der sket en ændring, efterhånden som den nuværende dronning opnåede den sikkerhed omkring sin egen rolle, hun nu besidder. Det kan forekomme som om selve *iscenesættelsen* af kongehuset, som netop konge-

hus, nu er den centrale figur. Det har gjort selve kongedømmet - der som nævnt er så at sige tomt for egentlige beføjelser - til mere nærværende og synligt i det danske samfund end tidligere. Her giver kongehuset pomp og pragt og skuespil for alle pengene. Der er farverige uniformer og store rober - og det er jo i dag blevet et behov, som alle gerne vil have del i. Prøv at se vore dages bryllupper eller de kvindelige ministres dress til kongelige festligheder. Stjerne i 15 minutter eller prinsesse for en dag - så er det godt, der er

virkelige prinsesser til. Eller som i dette tilfælde en dronning. Det har i det mindst denne dronnings datter sørget for.

Kan Dronning Margrethe 2. ikke diktere, hvad de tre statsmagter - den dømmende, lovgivende og udøvende - skal foretage sig, så har hun i hvert fald vist, at hun er i stand til at øve en betydelig indflydelse på den fjerde statsmagt - den hed tidligere pressen, nu ville vi vel sige medierne. For kongehuset har så sandelig noget at byde på.